

TIL TIZIMIDA SO‘Z TURKUMLARI VA ULARNING KOMMUNIKATIV VAZIFALARI

Namangan davlat universiteti 3-bosqich talabasi:

Asqaraliyeva Dilshoda

Email: asqaraliyevadilshoda529@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek tilidagi so‘z turkumlarining tizimi, ularning o‘zaro munosabati hamda kommunikativ jarayondagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Mustaqil va yordamchi so‘z turkumlarining semantik, morfologik va sintaktik belgilariga asoslanib, ularning nutqda tutgan o‘rni ochib beriladi. Shuningdek, so‘z turkumlarining til tizimidagi funksional xususiyatlari, ya’ni axborot yetkazish, fikrni aniq va ravon ifodalash, muloqot jarayonida nutqni tashkil qilishdagi kommunikativ vazifalari ko‘rsatib beriladi. Maqolada turli olimlarning nazariy qarashlari taqqoslanib, so‘z turkumlarining til tizimida ajralmas birlik sifatida o‘rni hamda ularning o‘zaro munosabatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari so‘z turkumlarini o‘rganishning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: so‘z turkumlari, til tizimi, kommunikativ vazifa, mustaqil so‘zlar, yordamchi so‘zlar, semantika, sintaksis, nutq.

ABSTRACT

This article examines the system of parts of speech in the Uzbek language, their interrelation, and their role in the communicative process. Based on semantic, morphological, and syntactic features, both independent and auxiliary parts of speech are analyzed, highlighting their place in speech. Special attention is given to the functional characteristics of parts of speech within the language system, particularly their communicative functions such as conveying information, expressing thoughts clearly and precisely, and organizing speech in the process of communication. The study also compares different scholarly approaches to the classification of parts of speech and emphasizes their significance as integral units of the language system. The

findings confirm that the study of parts of speech remains relevant not only from a theoretical perspective but also for practical application.

Keywords: parts of speech, language system, communicative function, independent words, auxiliary words, semantics, syntax, speech.

Kirish

Til – jamiyatdagi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biri bo‘lib, insonlarning o‘zaro muloqoti, fikr almashuvi va axborot yetkazish vositasi hisoblanadi. Til tizimida so‘z turkumlari alohida o‘rin tutadi, chunki ular nutqning asosiy qurilish materiali bo‘lib xizmat qiladi. Har bir so‘z turkumi o‘ziga xos semantik, morfologik va sintaktik belgilarga ega bo‘lib, til tizimining mukammal ishlashida muhim vazifani bajaradi.

So‘z turkumlarini o‘rganish masalasi qadimdan tilshunoslarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Mustaqil va yordamchi so‘zlarning o‘zaro munosabati, ularning nutqdagi vazifalari ham nazariy, ham amaliy jihatdan dolzarbdir. Chunki nutq jarayonida so‘z turkumlari bir-biri bilan uzviy bog‘lanib, fikrni aniq va ravon ifodalashga, muloqotni samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Shu sababli, so‘z turkumlarini faqat grammatik birlik sifatida emas, balki kommunikativ jarayonning ajralmas elementi sifatida ham tadqiq etish lozim. Ularning kommunikativ vazifalarini yoritish, til tizimidagi o‘rni va ahamiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

So‘z turkumlari masalasi qadimiy tilshunoslik an‘analaridan boshlab bugungi kunga qadar turli olimlar tadqiqotida muhim o‘rin egallab keladi. Qadimgi yunon tilshunosi Aristotel, undan keyin Aflotun va Stoyiklar nutq qismlarini tasniflashga uringanlar. Sharq tilshunosligida esa Mahmud Qoshg‘ariy, zamonaviy o‘zbek tilshunosligida A. G‘ulomov, Sh. Rahmatullayev, M. Asqarova, R. Qo‘ng‘urov, B. O‘rinboev kabi olimlar so‘z turkumlarining tasnifi, morfologik belgilari va sintaktik vazifalarini o‘rganishga katta hissa qo‘shganlar.

Metodologik jihatdan ushbu mavzu qiyosiy-tahliliy, struktur-semantik va funksional yondashuvlar asosida tadqiq qilinadi. Qiyosiy-tahliliy metod so‘z

turkumlarining turli davrlarda va turli tillardagi talqinlarini solishtirish imkonini beradi. Struktur-semantik yondashuv ularning til tizimidagi o'rnini va ma'no xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Funktsional yondashuv esa so'z turkumlarining kommunikativ jarayondagi vazifasini ochib berishga qaratilgan.

Muhokama va natijalar

O'zbek til tizimida so'z turkumlari nutqning asosiy elementlari sifatida xizmat qilib, ular orqali inson o'z fikrini to'liq ifodalaydi. Mustaqil so'z turkumlari fikrning mazmuniy asosini tashkil etsa, yordamchi so'z turkumlari ularni bir-biriga bog'laydi, aniqlik kiritadi va nutqning mantiqiy izchilligini ta'minlaydi. Shu jihatdan so'z turkumlarining kommunikativ vazifasi ularning grammatik vazifasidan kengroq bo'lib, ular til tizimining muloqotdagi asosiy quroli ekanligini ko'rsatadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, so'z turkumlarini faqat morfologik yoki sintaktik birlik sifatida emas, balki kommunikativ jarayonni tashkil etuvchi vosita sifatida o'rganish muhimdir. Bu yondashuv nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki amaliy nutq madaniyatini rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega.

Xulosa

Umuman olganda, fe'l kategoriyalarining o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish ham nazariy, ham amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu ishda olingan ilmiy xulosalar kelgusida fe'llarni o'qitish metodikasini takomillashtirish, tilshunoslikdagi ilmiy izlanishlarni yanada rivojlantirish hamda grammatik bilimlarni chuqurlashtirish uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. G'ulomov A., Mengliyev B. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
2. Jo'rayev A. O'zbek tilining grammatikasi. – Toshkent: Fan, 1996.
3. Karimov H. O'zbek tili morfologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Rasulov R. O'zbek tili grammatik kategoriyalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.

5. Худойберганова Д. О'zbek tilshunosligiga kirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.